

Petar Protić

TEORIJA U PROSTORU URGENCIJE: DA LI DOLAZI DO PREOKRETA?

U jeku pandemije teoretičari uvode zanimljive pojmove kojima nas uveravaju da je sasvim moguće promišljati, barem, dimenzije prostora koji naseljavamo. Možda već na osnovu malog uzorka „križe“ možemo pretpostaviti da ovih dana dolazi do preokreta koji, s jedne strane, uvećava razlike i usložnjava odnose moći a, sa druge, nudi mogućnost jedne osvežene autonomnosti, slobode i solidarnosti, odnosno lične i kolektivne reafirmacije. Da li karantinski *mode d'être* pretpostavlja i jednu vrstu preokreta u mišljenju?

Pre početka: zarad jasnijeg čitanja, moram odmah naglasiti da sam imao poteškoću nalaženja adekvatnog prevoda za izraz *austerity*. Prevesti samo kao „štednja“ ili svesti samo na „mere štednje“ bilo bi neadekvatno. Iako pojam, naravno, prevazili ekonomski i finansijski nivo (gde se mere štednje odnose na budžetske rezove, fiskalne reforme i tako dalje) i tiče se različitih režima upravljanja u neoliberalizmu, *austerity* je pomalo i ambivalentan pojam – nekada znači režim prekarnosti i oskudnosti, a nekada režim totalne kontrole i upravljanja subjektima (premda je jedno sa drugim povezano). Smatrao sam da je zgodno da francusku verziju ovog termina, *politique de rigueur*, slobodno prevedem kao *režim strogosti*. Naročito zato što reč *režim* asocira na militarističku i policijsku funkciju države, u smislu stalne kontrole, strogosti, nadzora nad grupama civila ili nad pojedincem.

Bioteritet ili biološki režim strogosti

Istina je, i sam izraz „rigoroznost“ mogao bi da odgovara pojmu *austerity*, ali dok o tome imamo privilegiju da nagađamo, nove reči kao što su „kovid“, „korona“ ili „samoizolacija“ ušle su u naš vokabular preko noći i nametnuto. Situacija sa virusom zbog kojeg se ljudi (fizički) klone jedni drugih,

posebno je uticala na teoretičare koji se bave urbanom etnografijom i sociologijom. Tako su Mikele Lancione (Michele Lancione) i Abdumalik Simon (AbdouMaliq Simone), kolege sa šefildskog univerziteta, 19. marta 2020. objavili esej za ugledni magazin *Društvo i prostor* pod nazivom „Biološki režim strogosti i solidarnost u Kovid-19 prostoru urgencije – prva epozoda“¹. U njemu su se bavili implikacijama političkih poziva na rat (protiv „nevidljivog neprijatelja“) u novonastalim okolnostima, gde su ulice prazne a domovi puni, čime su pokrenute i teme osećaja za urbano i prosocijalno ponašanje. Autori uvode pojam *bioterity* koji ću slobodno prevesti kao „bioteritet“, kako bi označili načine na koje rat protiv virusa produbljuje režim strogosti sve do bioloških mehanizama čoveka.

Istraživanje počinje sa italijanskom situacijom (izbegnimo zastrašujuću konstrukciju „italijanskim scenarijem“). Na *upravljanje* krizom u Italiji reagovao je tamošnji subverzivni kolektiv *Wu-Ming*, šire poznat po prethodnom imenu *Luther Blissett Project*. U pitanju je konceptualna grupa koja se u prošlosti temeljno bavila dekonstrukcijom društvenih mitova. *Wu-Ming* je podcrtao razliku između pojmova *pericolo* i *emergenza*, skrenuvši na taj način pažnju na ideološki aspekt jedne lingvističke distinkcije koja se uočava tek nakon jasnog odvajanja i koja je u funkciji regulacije svakodnevnog života.

Za prvi pojam – *pericolo* – možemo reći da doslovno predstavlja opasnu situaciju, ili opasnost. Drugi pojam, pak, u osnovi označuje urgentnu ili hitnu situaciju. A u prostornom kontekstu *l'emergenza* ne znači očekivani *state of emergency* (vanredno stanje), već *space of emergency* (prostor urgencije). Još preciznije:

1. *Pericolo* je imanentna i potencijalna opasnost, pretnja koju sam virus nosi – jer on ima kapacitet da inficira naša tela.
2. *L'emergenza* je ono što je sagrađano na toj pretnji i oko nje. „To je prostor koji se otvara iz opasnosti date situacije: prostor koji se oblikuje odozdo i odozgo, kroz odnose različitih vrsta i snaga, poput onih koji upravljaju vlade i državne agencije (uključujući univerzitete), ekonomske i finansijske vlasti.“ (*L'emergenza* = prostor urgencije).

Dakle, imamo dva faktora. Prvi je opasnost na potpuno biološkom, virološkom nivou. To je realna opasnost po zdravlje. Rečju, pretnja od virusa. A sa druge strane, kao faktor imamo prostor urgencije koji je u vezi sa

1 Lancione, Michele, AbdouMaliq Simone (2020a), „Bio-austerity and solidarity in the Covid-19 space of emergency – episode one“, *Society & Space*, 19. mart, <https://www.societyandspace.org/articles/bio-austerity-and-solidarity-in-the-covid-19-space-of-emergency>, pristupljeno 14. aprila 2020.

donošenjem „svakodnevnih akata participacije u mikropolici tog prostora urgencije“. Kod prostora urgencije, primećuju autori, naglašena je njegova „generativna moć da restrukturira svakodnevni život“. Upravo je tu problem. Jer regulacija svakodnevnog života pod diktatom (opunomoćenog) prostora urgencije može imati kontraefekat i postati „negacija nužnosti delovanja u odnosu na datu opasnost (*pericolo*).

Nameće se jedno važno pitanje: kakva je i na šta se svodi regulacija svakodnevnog života u prostoru (ili različitim prostorima) urgencije? Odgovori su svakako različiti, budući da se „postojeći prostor urgencije razlikuje u razmerama i u tempu“. Nepredvidivo je na koje će načine različiti akti, diktati i regulacije svakodnevnog života sprovesti u različitim državama. „Pomislite na širenje neviđenih restriktivnih mera od Kine do Italije, Irana, Španije i šire.“

S druge strane, ne možemo reći ni da je sam prostor urgencije kao takav neadekvatan datoj situaciji, Kovidu-19 kao jednoj imanentnoj opasnosti. Lancione i Simon primećuju da je u prostor urgencije uračunat nesvakidašnji stres. Jer, kada se svakodnevica promeni, naša tela su pod stresom i moraju da se prilagođavaju. A to je kako podsvesni (telesni) tako i politički proces, koji otvara pitanje načina uspostavljanja daljih interakcija: kakve će posledice imati ovaj dugoročni proces na samoafirmaciju i kolektivnu afirmaciju. Ali, baš zato, prostor urgencije (*l'emergenza*) „nudi i priliku da zamislimo autonomne i oslobodilačke načine naseljavanja samog prostora.“ A kako autori već naslovom teksta prizivaju, to je prilika da promislimo i solidarnost u okviru samog prostora urgencije.

U međuvremenu, dok smo svi u istom sosu, moramo znati (signalizira nam *Wu-Ming*): „budna opreznost u odnosu na to kako se uređuje prostor urgencije i na njegove implikacije – jednako je bitna kao i pranje ruku, da bismo ostali živi u vremenima koje trenutno naseljavamo“.

Pojam „naseljavanja“ je ovde ključan – na istom tragu su Lancione i Simon: Kako uopšte naseljavamo prostor? U to treba uračunati režime upravljanja, interakcije, okupljanja, svakodnevna kolebanja... To je ono od čega se sastoje naši subjektiviteti. A ključna forma toga kako trenutno naseljavamo (prostor) ili, možda je adekvatnije, ključni režim u kojem se nalazimo jeste: režim strogosti (*austerity*). On je vitalan za život neoliberalnog projekta. Režim strogosti oličuje se u domenu upravljanja (*governance*), intervenisanja, a postoji i u afektivnom domenu (afektivno, osećajno u smislu stanja raspoloženja stanovništva i načina na koji osećanja prate psihička zbivanja). Režim strogosti „proizvodi subjekte koji se lakše kontrolišu kako bi se iz njih izvukli kapaciteti, znanje, rad i prihodi.“ Prekarni uslovi života, stalna kriza, restrukturiranje načina na koje obitavamo – uzmimo samo konstantne probleme stanovanja – postale su norma života.

A onda se postavlja pitanje značenja novog pojma *bioterity* (bioteriteta, biološkog režima strogosti) ka kojem se upravlja ovaj tekst. „Kroz ograničenja kretanja, povećanu prekarnost poslova i sveukupnu policiju/policizaciju društvenih interakcija, čini se očiglednim da je urgentnost Kovida-19 produžetak tehnologija režima strogosti.“ Po čemu sve bioteritet odudara od jedne već uobučajene represije koju živimo, moći ćemo ozbiljnije da zaključujemo tek prateći različite slučajeve i direktna iskustva (za sada su uzorci mali, ali rezultata ima).

Već smo zaključili da je prostor urgencije strukturiran oko jednog biološkog okvira (imamo potencijalnu biološku opasnost – *pericolo*, i prostor urgencije – *l'emergenza*, koji se kalemi na bazi te biološke opasnosti). Kada kažemo „bio“ – to je povezano za opasnošću po zdravlje ljudi, to je realna i imanenta pretnja, *pericolo* od Kovida-19. Režim strogosti ulazi u prostor urgencije, *l'emergenza-e*, i ima potencijalno veze sa restriktivnim merama i sa manipulacijama, zato što je to prostor donošenja odluka, vladanja i ispoljavanja moći. To je prostor mogućih nepravednosti, prekoračenja, zanemarivanja. Zapravo, to je potencijalni prostor nastavka neoliberalne represije, samo novim sredstvima.

Uzmimo, na primer, stigmatizaciju i socijalnu kontrolu putnika iz Vuhana, Irana, Italije... To je situacija prekoračenja zdravstvene opasnosti i zapravo forma strogosti u prostoru urgencije (*l'emergenza*). A zasnovana na biološkoj opasnosti (*pericolo*). Pored toga, opisani proces, kako primećuju Lančione i Simon, ide pod ruku sa nastavkom kreiranja „subgrađanstva“ (*sub-citizenship*), što je specifičan konstrukt na osnovu kojeg se gradi binarnost: „građanin“ i „ne-građanin“ u okvirima „nacionalne države“.

Dakle, prostor urgentnosti koristi „zdravlje“ kao kapiju do ne-bioloških domena, kojima se pristupa brzo i efikasno upravo zbog bioloških osnova hitnosti. Ovo je oblik biološki strukturiranog režima strogosti – ili ono što privremeno nazivamo bioteritetom – koji može ojačati stare procese vladanja (*governmentality*). Drugim rečima, afektivni kapaciteti trenutnih mera „mogli bi“ odnegovati subjektivitete koji ne samo da žele vlastitu represiju već je voljno traže u ime uočene sigurnosti. Taj novi biološki nivo režima strogosti (u tom svom novom kapacitetu) nešto je što do sada, u širokoj paleti manipulacija afektima, još nismo videli.

Bioterit na svom virološkom nivou nadilazi individualnu percepciju i iskustvo jer individui nedostaje kapacitet da se sama izборi sa dinamikom infekcije. A upravljanje virusom je pod ingerencijom nauke koja je medikalizovana. Postoji dvostruki aršin. Štitimo „život“ od virusa, a „mi“ nismo u mogućnosti da se sa njime pojedinačno izborimo (već nam je potrebna „viša“ nauka koja drži odgovore u svojim rukama). To dovodi do kreiranja zajedničkog, telesnog straha.

Bioterit čini da su radnici – posebno oni koji se bave neformalnim poslovima (ili nisu u „državnom sektoru“) masovno dovedeni u situaciju da ne mogu da spoje „kraj sa krajem“, jer su odsečeni od svojih ionako malih primanja. Beskućnici (pogledajmo samo situaciju u Milianu ili Njujorku gde su desetine hiljada ljudi bez doma) su praktično zaključani spolja, nemajući ni izbliza šansu da budu tretirani kao ostali milioni građana kojima je naloženo da ostanu u kućama. Pretpostavka je da oko ovih stvari nema ni javne debate, a da će „stezanje kaiša“ biti još veće kada je reč o radnim uslovima i životu posle korone, „verovatno na bazi podataka sakupljenih tokom *krize*“.

Naseljavanje prostora mišljenja, iseljavanje iz zatvora

Jedna od gotovo sigurnih posledica sprovođenja biološkog režima strogosti mogla bi biti postbiološka nesigurnost. Ali čitav je spektar i drugih posledica. U nastavku eseja koji su objavili uz dodatak „Druga epizoda“², Lancione i Simon pominju primere građana u Singapuru koji žele da im maske budu donesene na kućni prag, građane Hong Konga koji žele „socijalno distanciranje“ (iako nije reč o socijalnom već o fizičkom distanciranju), dok u Tajvanu traže da se pokreti populacije precizno prate ne bi li se tako kontrolisao vektor zaraze. Ovo, na žalost, potvrđuje tezu da bi afektivni kapaciteti trenutnih mera „mogli“ odnegovati subjektivitete koji ne samo da žele vlastitu represiju već je s voljom traže u ime uočene sigurnosti. Pošto živimo u vremenu u kome po prvi put postoji gotovo savršena infrastruktura za nadzor, gde korišćenjem tehnologije svakodnevno doprinosimo stvaranju ogromnih količina podataka o nama, sada, u vanrednim okolnostima, ta tehnologija može biti savršen kanal za formiranje sveznajućih država (*surveillant states*), posredstvom biološkog režima strogosti, bioteriteta.

Sumiram sledeća podsticajna pitanja iz drugog teksta Lancionea i Simona. Šta se dogodilo sa našim kapacitetom da delujemo javno? Kako se odupreti zatvorenosti kao opštoj formi života? Kako virus koji nas ujedinjuje, van naše individualne kontrole, može da nam pomogne u preosmišljanju autonomnih oblika naseljavanja (prostora) i postajanja? Kako da se pomerimo iz situacije gde je, u odnosu na vladajuće diktate, naš odgovor ravan nuli?

² Lancione, Michele, AbdouMaliq Simone (2020b), „Bio-austerity and solidarity in the Covid-19 space of emergency – episode two.“ *Society & Space*, 20. mart, <https://www.societyandspace.org/articles/bio-austerity-and-solidarity-in-the-covid-19-space-of-emergency-episode-2>, pristupljeno 14. aprila 2020.

Jedan koristan predlog jeste da „je potrebno zamišljanje jedne oslobođene politike naseljavanja, odnosno, politike koja... poništava režim strogosti“, kako sugerišu Lancione i Simon. A možemo otići i korak dalje, biti provokativni i reći da je potrebno zamišljanje politike koja nas, u krajnjoj liniji, oslobađa zatvora.

Podsetimo se Fukoa koji je 1975. godine, za pariski *Le Monde*, dao intervju³ koji se ticao društvene uloge zatvora. „Šta je tako zapanjujuće“, pita Fuko, „u činjenici da naši zatvori nalikuju našim fabrikama, školama, vojnim bazama i bolnicama – a svi oni zauzvrat nalikuju zatvorima?“

Fuko pokazuje zbog čega je zatvor jedna namenska forma koja ima svoju društvenu funkciju. Zatvor, u svom modernom obliku nije došao niotkuda. „On je razvijen iz čitavih tehnika nadzora: kontrola i identifikacija pojedinaca, regulacija njihovih pokreta, aktivnosti i efektivnosti. To se dogodilo u 16. i 17. veku u vojsci, koledžu, školi, bolnici i na radnim mestima. Svodi se na tehnologiju koja je omogućila tačnu, svakodnevnu vlast nad telima. Zatvor je krajnje otelovljenje tog doba discipline.“

Kasnije su postala važna dešavanja u drugoj polovini 18. veka u Francuskoj, kada je došlo do promene u sistemu „tolerancije“, što je oličeno u uspostavljanju policijske sile, administrativne hijerarhije i birokratske piramide Napoleonove države. To je bilo potrebno kako iz ekonomskih tako i iz političkih razloga, budući da su popularni politički pokreti postali hronična pojava. Bilo je potrebno da se napravi jasan rez između onoga što je državna moć, centralizovani *aparatus* koji donosi sve važne odluke, i onih snaga koje to potencijalno ugrožavaju. Najzad, stvarna društvena funkcija zatvora ogleda se u tome da on služi kao instrument instaliranja zločinačkog miljea, koji vladajuće klase mogu kontrolisati, pri čemu se proizvode svojevrsni zatvorski subjekti.

Dovodeći u vezu zatvor (prostor izolacije) i režim strogosti u prostoru urgencije, a razmišljajući genealoški poput Fukoa, da li ćemo uočiti veze između policijskih sila prvog i potonje, između njihovih kontrola pojedinaca, ispoljavanja moći države, regulacije pokreta, svakodnevne vlasti nad telima, tehnika nadzora, proizvodnji subjekata, doba discipline?

Naravno, Fukoov rad, bilo da ima veze sa proučavanjem ludila, seksualnosti ili društvene funkcije zatvora, uvek je u tesnoj vezi s tim kako se pojedinac konstituiše u društvenoj praksi. Ideja da se pojedinac zatvoren u karantinu izjednači sa zatvorenikom, i to na osnovu nekakvog uzajamnog moralnog stanja ili zločina, svakako bi zavela na krivi put. Ali, ako, fukoovski

3 Droit, Roger-Pol – Michel Foucault (1975) , “Michel Foucault, on the Role of Prisons“, *New York Times*, 5. avgust, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/00/12/17/specials/foucault-prisons.html>, pristupljeno 13. aprila 2020.

gledano, pojedinac sa svojim identitetom jeste produkt odnosa moći koje se vrše nad telima, pokretima, snagama, onda je sličnost evidentna.

Jednostavno – telo u prostoru urgencije vrlo je nalik telu u prostoru zatvorske izolacije. A ispostavlja se da se, gle čuda, i genealoški okvir zatvora i bioteritet „kućnih zatvora“ svode na iste koordinate političkih ideologija. Jedino što građani nisu zločinci. Niti su građani zbilja postali zatvorenici, pa makar im bilo naloženo da dugo samuju. Ali građani su, posredstvom biološkog režima strogosti, zarobljeni u afektu straha od zatvora.

U nikad kontrolisanijoj situaciji, situacija nikada nije bila više van kontrole. Zato je suštinsko pitanje moći delovanja (*individual agency*) pojedinca. A moć mišljenja – teorije – u tome je da rasvetli tektonska kretanja, pa i poremećaje, u društvu.

